

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ulusal Basında Tifüs: Cumhuriyet Gazetesi Örneği

By Ümmügölsüm Candeğer

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ULUSAL BASINDA TİFÜS: CUMHURİYET GAZETESİ ÖRNEĞİ

Ümmügülsüm Candeğer*

Özet:

Etkeni *Rickettsia prowazekii* bakterisi olan epidemik tifüs ya da diğer adıyla lekeli hummanın taşıyıcısı bittir. Ateşli dönemdeki hastanın kanına ulaşan bitlerin, sağlam kişinin vücudunu ısırmasıyla bakterilerin kana karışmasıyla hastalık bulaşır. Hastalığın kuluçka süresi 10 gün olup, bu sürenin başında baş ağrısı, halsizlik, hafif ateş gibi belirtiler verebilir. Dördüncü günde şiddetini artıran hastalık 40 °C'ye kadar çıkan ve düşmeyen ateş ile seyredir. Beşinci günde el ayası, baş ve taban haricinde omuzlarda ve göğüste başlayıp bütün vücuda yayılan döküntüler görülür. Hastalığın ikinci, üçüncü haftası kritik dönem olup, bu süreyi atlatabilen hastaların ateşleri yavaş bir şekilde düşer ve tam iyileşme birkaç ay sürebilir. Kritik süreci atlatabmayan hastalarda ise hastanın halsizliği artarak bilinç kapanmaya başlar, ardından uyku hali ve koma ile hasta kaybedilebilir. Hastalığın özellikle epidemik olarak ifade edildiği dönemler Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı yılları olup bunun nedeni savaş dönemlerinin sosyo-ekonomik hayata olumsuz etkileridir. Savaş yıllarında ordunun toplanması ve cepheye sevki gibi süreçler kişisel hijyenin tam olarak sağlanmadığı dönemler olduğu için bulaşıcı ve salgın hastalıkların insanlar arasında hızla yayılmasında da etkili olmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi ile Cumhuriyet Gazetesi Arşivi'nde yer alan tifüs ve lekeli humma ile ilgili haberler taranmış, tarama sonucunda elde edilen veriler kronolojik ve içerik açısından incelenerek sıralamaya tabi tutulmuştur. İnternet ortamında ulaşılan Cumhuriyet Gazetesi Arşivi'nde dönem ,sınırlaması yapılmadan elde edilen veri sayısı, tifüs 429, lekeli humma ise 59 olup, tifüs ile ilgili ilk haber 4 Ekim 1930, son haber ise 14 Mart 2022, lekeli humma ile ilgili ilk haber 4 Temmuz 1930, son haber ise 3 Nisan 2020 tarihli. Zaman sınırlaması ile elde edilen veriler ise 1 Eylül 1939 ve 2 Eylül 1945 yılları arasındaki haberler ise tifüs için 111, lekeli humma için ise 16 adettir. Toplam 127 gazete haberi incelenerek hazırlanan çalışmada 1943 yılına ait haberlerin çok olması dikkat çekicidir. Özellikle hastalığın pik yaptığı savaş yıllarında her ne kadar Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemişse de ülkede seferberlik ilan edilmesi ve savaşa hazır bir ordunun olması hastalığın askerler arasında yayılmasına ve bu şekilde tüm ülkede görülmesine neden olmuştur. Bu dönemde hastalığa karşı mücadele ulusal basına da yansımıştır. Ulusal basın özellikle insanların hastalığa karşı bilinçlendirilmesinde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Basın, Tifüs, Lekeli Humma, İkinci Dünya Savaşı

TYPHUS IN THE NATIONAL PRESS IN THE YEARS OF THE WORLD WAR II: CUMHURİYET NEWSPAPER EXAMPLE

Abstract:

Lice are the carriers of epidemic typhus, also known as spotted fever, caused by the bacterium *Rickettsia prowazekii*. The disease is transmitted by the lice that reach the blood of the patient in the febrile period, biting the body of the healthy person, and by mixing the bacteria into the blood. The incubation period of the disease is 10 days, and at the beginning of this period, symptoms such as headache, weakness, and mild fever may occur. The disease, which increases in severity on the fourth day, progresses with fever up to 40 °C and does not decrease. On the fifth day, rashes that start on the shoulders and chest and spread to the whole body, except for the palms of the hands, head and soles, are seen. The second and third weeks of the disease are

* Doç. Dr. Osmaniye Korku Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ummugulsuncandeger@osmaniye.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6717-93110>

the critical period, and the fever of the patients who can survive this period decreases slowly and full recovery may take several months. On the other hand, in patients who cannot survive the critical period, the patient's fatigue increases and consciousness begins to close, and then the patient may die with sleepiness and coma. The periods when the disease was especially expressed as epidemic were World War I and II. The reason for this is the negative effects of the war periods on socio-economic life. During the war years, processes such as the gathering of the army and its dispatch to the front were also effective in the rapid spread of infectious and epidemic diseases among people, since there were periods when personal hygiene could not be fully achieved. In this study, the news about typhus and spotted fever in the Cumhuriyet Newspaper Archive were scanned with the document analysis method, one of the qualitative research methods, and the data obtained as a result of the scanning were examined in terms of chronological and content and sorted. The number of data obtained without any period limitation in the Cumhuriyet Newspaper Archive, which can be accessed on the internet, is typhus 429 and spotted fever 59. The first news about typhus is October 4, 1930, the last news is March 14, 2022, the first news about spotted fever is July 4, 1930, the latest news is dated April 3, 2020. The data obtained with the time limit is 111 for typhus and 16 for spotted fever between September 1, 1939 and May 8, 1945. In the study, which was prepared by examining a total of 127 newspaper news, it is remarkable that there are many news from 1943. Especially during the war years when the disease peaked, although Turkey did not enter the World War II, the declaration of mobilization in the country and the presence of an army ready for war caused the disease to spread among the soldiers and thus to be seen all over the country. In this period, the fight against the disease was also reflected in the national press. The national press has been especially effective in raising people's awareness of the disease.

Keywords: National Press, Typhus, Spotted Fever, World War II

GİRİŞ

Tifüs ya da lekeli humma olarak isimlendirilen hastalığın etkeni *Rickettsia prowazekii* olarak isimlendirilen bakterilerdir. Hastalığın bir insandan diğer insana bulaşmasında ise bitler taşıyıcı rol oynamaktadır. Hasta olan bir kişinin kanını emmiş bitin sağlam insanı ısırmasıyla bulaşan hastalığın kuluçka devri 12-14 gündür. *Ordu Humması* da verilen hastalığın askerler arasında hızlı yayılması Osmanlı Devleti döneminde Türk ordusunda Kırım Savaşı (1853-1856), Balkan Savaşları (1912-1913) sırasında çok fazla ölüme neden olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında askerler arasında yayılan hastalık, ordular arasında gelip giden esirler, hastalıkla bulaşık bölgelerin işgali gibi nedenlerle gerek asker gerek sivil halk arasında çok kurban almıştır. Hastalık temizliğine dikkat etmeyen bitlenen insanlarda ortaya çıkmaktadır(Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, 1938: 1-5).

Resim 1. Tifüs taşıyıcısı olan bit (Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti, 1938:3).

Salgınlar yapan tifüsün dünya tarihinde ilk tespit edildiği tarih ile ilgili tarihçiler arasında ortak bir kanı oluşmamıştır. Bazı tarihçiler Thucydides'in tanımladığı Atina vebasını kabul ederek Avrupa menşeli bir hastalık olduğunu ifade ederken, diğer bazı tarihçiler ise Amerika menşeli olduğunu kabul ederler. Kelimenin aslı bazı tifüs vakalarında görülen deliryum¹ Yunanca *tuphos* (duman) kelimesinden gelmektedir. Hastalık ilk olarak 1083'te İspanya'da tespit edilmişse de 16. yüzyılda İtalya'da yaygın olduğu dönemde 1536'da Girolamo Cardano tanımlamış ardından Fracastoro (Fracastorius) ise hastalığı kapsamlı bir şekilde araştırarak 1546'da vebadan ayırt edebilmiştir. 1676'da Zavorziz hastalığının ordularda askerler arasında yaygın olduğunu ve sivillere de bu şekilde ulaştığını anlatmıştır. Salgın tifüs benzer özellikleri nedeniyle tifo ile karıştırılan bir hastalıktır. 1739'da Huxham iki hastalığın birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Huxham'ın çalışmalarını 1760'ta Boissier de Sauvages doğrularak hastalığı ekzantematik (döküntülü) tifüs olarak adlandırmıştır. 1836'da ABD'de tifoya kıyasla tifüs hastalığının daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür (Bechah et al. 2008).

Epidemik tifüsün taşıyıcısının bit olduğu 1909 Tunus salgını sırasında Fransız Charles Nicolle tarafından kanıtlanmıştır. 1915 yılında ise çalışmalar bir ileri aşamaya giderek Henri de Rocha Lima tarafından bitlerin barsak epitel hücresi içerisinde görülen cisimciklerin tifüs etkeni olduğu tespit edilmiştir. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti tarafından da takip edilmiş olup, Rocha Lima'nın bu makalesi 1916 yılında Ziya Nuri tarafından Türkçe'ye çevrilerek *Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası*'nda yayınlanmıştır (Karatepe, 2008: 304).

Salgın tifüs toplumların sosyo-ekonomik durumlarının kötüleştiği savaş, kıtlık ve göç gibi durumlarda ortaya çıkan ve ciddi ölüm sayılarına ulaşan bir hastalıktır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ciddi insan kayıplarına neden olan tifüs salgınından sonraki süreçte hastalığın seyri biraz durulmuşsa da İkinci Dünya Savaşı yıllarında yeniden pik yapmıştır. Türkiye'de tespit edilebilen tifüs vakaları 1935-1936-1937-1938 yıllarında ortalama 485 iken, 1939-1940-1941-1942 yıllarında vaka ortalaması 764 olarak gerçekleşmiştir (Bakar, 2014:143). 1943 yılında ise hastalık sadece İstanbul'da Ocak ayında 167, Şubat'ta 269 ve Mart'ta 693 olmuştur (Cihangiroğlu, 2011:46).

Araştırmada İkinci Dünya Savaşı yılları baz alındığından, 1 Eylül 1939 savaşın başladığı tarih ve 2 Eylül 1945'te bittiği tarih olması hasebiyle bu tarihler arasını kapsamaktadır (Armaoğlu, 1995). Cumhuriyet Gazetesi Arşiv verileri üzerinden yapılan taramalar sonunda lekeli humma ile ilgili 16 haber ve tifüs ile ilgili yapılan taramada da 111 haber tespit edilmiştir. Ancak haberlerin detayları incelendiğinde aynı tarihli haberlerin içinde hem lekeli humma hem de tifüs kelimesinin birlikte kullanıldığı da görülmüştür. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki kısmında tifüs kelimesi tercih edilmiştir. Gazetenin arşivinde 1 Ocak-30 Haziran 1943 tarihlerine ait gazete nüshaları

¹Deliryum: bilinç değişikliğine dikkat, algı, düşünce, bellek, devinim, duygu-durum ve uyku-uyanıklık döngüsü bozukluklarının eşlik ettiği, özgül olmayan organik beyin sendromu olarak tanımlanır (Dönmez ve arkadaşları,2007)

bulunmamaktadır. Dolayısıyla tifüsün İstanbul'da oldukça yaygın olduğu bu döneme ait verilere ulaşılamamıştır.

1. Cumhuriyet Gazetesinde Tifüs

Gazeteler sivil ve resmi amaçlarla yayın yapan ve halkın olaylardan haberdar olmasını sağlayan ağırlıklı olarak ticari amaçlı yayınlardır. Toplumların bilinçlenmesine ve etrafında olup bitenler hakkında haber sahibi olmasına yaraması açısından da modern dünyada önemli bir yere sahiptirler. Tarih bilimi açısından ise kamuoyunda bir olayın nasıl lanse edildiği ve irdelendiğinin ortaya konması açısından bir nevi arşiv vazifesi görmektedir. Bu haliyle gazeteler hem tarih bilimine veri sağlaması hem halkın bilinçlendirilmesi hem de halkın etrafındaki dünyadan haberdar olmasını sağlamak gibi görevler üstlenmiştir.

Bu çalışmada elektronik ortamda taramaya ve günlük olarak gazete nüshalarına ulaşmaya daha uygun olan Cumhuriyet Gazetesi örnek olarak alınmış ve dönem olarak İkinci Dünya Savaşı yılları belirlenmiş ve bu dönemdeki tifüs ile ilgili haberler incelenmeye alınmıştır. Cumhuriyet Gazetesi İstanbul merkezli yayın yapan Gazi Mustafa Kemal'in desteği, Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel'in onar bin liralık sermayesi ve Yunus Nadi'nin çabalarıyla üç ortaklı bir yayın olarak 7 Mayıs 1924'te kurulmuştur. 1930'larda ortaklıktan iki ortağın çekilmesiyle tek yetkili kişi Yunus Nadi kalmıştır. Başlangıçta iktidarın gayri resmi yayın organı gibi faaliyet gösteren gazete Atatürk'ün ölümünden sonra iktidardan daha bağımsız bir hale gelmiştir. Gazetenin modern bir şekilde basılması ve Cumhuriyet rejiminin esaslarına bağlı bir yayın olması sonucu İkinci Dünya Savaşı yıllarında 62.000 tiraja ulaşmıştır (Emre Kaya, 2010:76-77). Gazetede tifüs ile ilgili çıkan haberlerin detayları incelendiğinde ise bir kısmının halkın eğitilmesi vazifesini gördüğü, bir kısmının dünyadaki, ülkedeki ve şehirdeki tifüs vakalarıyla ilgili son durumu haber verdiği, bir kısmının da tifüse karşı korunma ve mücadele yollarıyla ilgili yapılan faaliyetleri anlattığı tespit edilmiştir.

1.1. Halkın Eğitimi ile İlgili Haberler

Halkın eğitimi gibi bir misyon yüklenen gazetelerin gerek köşe yazılarıyla gerekse verdiği haberlerle buna katkı sunduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet Gazetesi'nin arşivinde 1939-1945 yılları arasında yayınlanan nüshalarında tifüs hastalığına karşı halkı uyardığı ve hastalığın nasıl yayıldığına dair yayınlar yaptığı tespit edilmiştir. Aşağıda buna dair örnekler sunulmuştur.

31 Ocak 1940 tarihli gazetede ikinci bir tifüs haberi olarak *Şehrin İçinden* sütununda Salahaddin Güngör'ün nüktedan bir dille yazdığı *Yeni Bir Mücadele: Tifüsü Yeneceğiz* başlıklı yazısında Birinci Dünya Savaşı sırasında genel olarak herkesin tanışık olduğu tifüs hastalığının taşıyıcısı olan bitlerle mücadele konusunun önemi üzerinde durmuştur. Hatta konuyla ilgili "bit yiğitte bulunur, pire itte.." şeklinde olan atasözünün de değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Atasözünü "Bit yiğitte bulunmaz, eceline susamış pis insanda bulunur!" şeklinde değiştirmeyi teklif etmiştir (C.G., 31.01.1940:2).

15 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Son Haberler* sütununda *Tifüse Dair* başlıklı haberde Matbuat Umum Müdürlüğünün hazırlattığı filmin galasından bahsedilmiş ve filmin bütün sinemalarda oynatılacağı bilgisi verilmiştir (C.G., 15.07.1943:3).

17 Ağustos 1943 tarihli gazetede *Sağlık Notları* sütununda Dr. Rusçuklu Hakkı'nın kaleme aldığı *Tifüs Soyu Sopa* başlıklı bir bölüme yer verilmiştir (Ek.1). Bu bölümde üç farklı türü olan Rickettsia virüslerinin bit ve pire ile insanlara geçtiği ve hastalığı yaydığını anlatılmıştır (C.G., 17.08.1943:2).

4 Ekim 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Hastalığı Etrafında Konferanslar* başlığı ile verilen haberde Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti yaptığı toplantıda Ankara'da 17 Ekim'de düzenlenecek olan 8. Milli Türk Tıp Kongresi'nde tifüs hastalığının teşhisi, kontrol ve tedavi usulleri ile ilgili Ankara ve İstanbul'dan tanınmış doktorların konferanslar düzenleyeceğini açıklanmıştır (C.G., 04.10.1943:2).

12 Ekim 1943 tarihli gazetenin köşe yazarlarından Burhan Felek'in kaleme aldığı *Hadiseler Arasında Felek* sütununda *Gevşemeyelim!* başlıklı yazının konusu son zamanlarda azalan tifüs vakalarına karşın kışın gelmesiyle birlikte hastalığın salgın haline gelebileceği dolayısıyla alınan tedbirlere uyulmasının önemi üzerinde durulmuştur (C.G., 12.10.1943:3).

13 Şubat 1945 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda başmakaleden devam edilen *Sıtmayı Yenmek Zorundayız ve Yeneceğiz* başlıklı haberde İkinci Dünya Savaşı döneminde teknik anlamda çalışmaların devam ettiği, Amerika'nın Pasifik'teki adalarda bulunan balta girmemiş ormanlardaki bataklıkların üzerine püskürttüğü bir ilacın keşfinden bahsedilmiştir. Bu ilaç sayesinde İtalya'da salgın haline gelen tifüs mücadelesinde de kullanıldığı ve bu ilacın İstanbul Teknik Üniversitesi kimya Profesörü Nami Serdaroğlu tarafından yapılabildiği bildirilmiştir. Amerika'dan getirmek suretiyle ve İstanbul Üniversitesinin üretimiyle D.D.T'nin zararlı böceklerle mücadelede kullanılabileceği açıklanmıştır (C.G., 13.02.1945:3).

15 Şubat 1945 tarihli gazetede *Hem Nalına Hem Mıhına* köşesinde *Tılsımlı Bir Madde D.D.T* başlıklı yazıda bir önceki gün yazılan *Sıtmayı Yenmek Zorundayız ve Yeneceğiz* başlıklı habere istinaden İstanbul Üniversitesi Hıfzıssıhha Ordinaryüs Prof. Dr. Julius Hirsch'in düzeltme mektubuna yer verilerek D.D.T. hakkında daha tafsilatlı bilgi verilmiştir. Yazıya göre D.D.T. Amerikalıların keşfettiği değil İsviçrelilerin keşfettiği bir ilaç olup, bit, sivrisinek, karasinek, güve ve tahtakurusu gibi birçok böceğe karşı etkilidir. Özellikle tifüsün taşıyıcısı olan bit için pudra şeklinde hazırlanan şeklinin Napoli'de bir günde 73.000 kişiye uygulanması sonucunda tifüs salgınına karşı hızlı ve etkili bir sonuç alındığı açıklanmıştır (C.G., 15.02.1945:2).

27 Şubat 1945 tarihli gazetede *Sıhhi Bahisler* sütununda Dr. Ragıp Üner tarafından kaleme alınan *Tifüs Hastalığı ve Tedavi Çareleri* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde hastalığın etkeni, bulaşma yolları ve uygulanan tedavi protokollerinden bahsedilmiştir. Hastalığa karşı henüz bir tedavi

protokolünün oluşturulmadığı elde olan ilaçlardan özellikle belirtilere göre tedavi yapıldığı açıklanmıştır (C.G., 27.02.1945:2).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere gazete halkın eğitimi ve bilgilendirilmesiyle ilgili görevini layıkıyla yerine getirmiş, bilim insanlarının yazdığı makaleler ile hastalığın tanınmasına ve nasıl tedbir alınacağına dair bilgileri ulaştırmıştır.

1.2. Tifüs Salgını ile İlgili Haberler

Tifüs hastalığı yaşam şartlarının zorlaştığı savaş, göç ve kıtlık gibi dönemlerde salgınlar yapan ve tedavi edilmediği zamanlarda hastalananların %20 ila %40'ının ölümüyle sonuçlanan bir hastalıktır. Cumhuriyet Gazetesi salgın dönemlerinde bilgi akışını dünyada, Türkiye'de ve özellikle bulunduğu şehir olan İstanbul'da şeklinde sağlamıştır. Dünyadaki durum ve genel olarak ülkedeki durum ya birinci sayfadan ya da *son haberler*, *son telgraflar* sütununda üçüncü sayfadan verilmiştir. *Şehir haberleri* sütunu ise genellikle ikinci sayfadan ve şehirdeki gelişmelerden bahsedilen bir sütun olmuştur. Şehir haberlerinde tifüs hastalığı ile ilgili vaka sayıları, şehre Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilinin ziyaretleri, Sıhhat Müdürünün şehirdeki faaliyetleri ve dönemin Vali ve Belediye Başkanı olan Dr. Lütfi Kırdar'ın beyanatlarına verilmiştir.

1.2.1. Dünyada Salgın Haberleri

Dünyadan verilen salgın haberlerinde özellikle ²⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra haberlerde tifüs hastalığının konu olması yukarıda da ifade edildiği gibi savaşların tifüs hastalığının yayılması için uygun bir ortam olduğunu doğrular niteliktedir. Savaş zamanı askerler arasında ve askerlerin evlerine döndüğü zaman gittikleri yerlerde tifüsün yayıldığına dair gerek hatıratlar gerekse arşiv verileri taranarak hazırlanmış yayınlar bulunmaktadır. Türkiye'de yayınlanan ve konusu Birinci ve İkinci Dünya Savaşı döneminde tifüs olan yayınların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur (Orhan, 2021; Özer, 2016; Aktaş, 2017; Sarıkaya, 2021; Karatepe, 1999; Bakar, 2014; Özer, 2015; Çınar, 2021; Şahin Hassan ve Yıldız 2020).

16 Ekim 1939 tarihli gazetenin baş sayfasında *Varşova'da 80 Bin Yaralı İnsan Var!* başlıklı haberin alt başlığında ise *Şehirde Tifüs ve Kolera Salgını da Başladı* şeklindedir. Amsterdam'dan alınan bilgilere göre ²¹ Polonya hükümeti nezdindeki ecnebi devletler elçileri Alman hükümetinden, işlerini tasfiye etmek için üç günlük izin alarak Varşova'ya girmişlerdir. Berlin muhabirinin Telegraf gazetesine verdiği bilgilere göre bombardıman neticesinde şehrin su yolları tahrip olmuş cesetler yüzünden de su kirlenmiştir. Bunun neticesinde de şehirde tifüs ve kolera salgını başlayıp kurbanlar almaya başlamıştır (C.G., 16.10.1939:1).

25 Ekim 1939 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Vilno² Şehrinde Halk Mağazalara Hücum Etti* başlıklı haberde Polonya'nın işgali ile başlayan süreçte eski Polonya hükümet binalarının eşyalarının

² Günümüzde Litvanya'ya bağlı Vilnius kenti.

halk tarafından parçalandığı, Vilno şehrinde karışıklıklar çıktığı ve aç halkın mağazaları talan ettiği bilgisinden sonra şehirde tifüs salgımından 16 kişinin öldüğü bilgisi verilmiştir (C.G., 25.10.1939:1).

22 Ocak 1942 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Avrupa'da Tifüs ve Tifo Artıyor* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberin detayında İngiltere Harbiye Nazırı Grigg kendisine sorulan sorulara karşılık verdiği cevapta Ortaşark'ta İngiliz kıtalarını Avrupa haricindeki tifüs salgınının yayılması ihtimaline karşı özel tedbirler alındığını bildirmiştir. Avam Kamarasında beyanatta bulunan Eden ise Doğu ve Kuzeydoğu Avrupa'da da tifo vakalarının arttığını bildirmiştir (C.G., 22.01.1942:1).

21 Mayıs 1942 tarihli gazetede *Atina'da Tifüs Vakaları* başlıklı haberde Berlin radyosundan alınan bilgi paylaşılmış ancak detay verilmemiştir (C.G., 21.05.1942:3).

3 Eylül 1942 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Pasteur Enstitüsü Yunanistan'da Tifüsle Mücadele* başlıklı habere göre Atina'da salgın yapan tifüs mücadelesi için Fransız hekimler Yunanistan'da günde 400 kişiyi tedavi etmekte olup yanlarında 2 milyon aşı bulunmaktadır (C.G., 03.09.1942:1).

24 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Son Haberler* sütununda *Bulgaristan'da da Tifüs Var!* başlıklı haberde Bulgaristan'ın her yerinde tifüs vakalarının ortaya çıktığı bu nedenle Bulgar Hükümetinin sıkı tedbirlere başvuracağı bildirilmiştir (24.07.1943:3).

26 Şubat 1945 tarihli gazetede *Günün Mevzuları* sütununda Abidin Daver'in kaleme aldığı *Amerikan Ordusunda Geri Hizmetler* başlıklı haberde Amerikan ordusunun geri hizmetlerini idare eden Ordu Yardımcı Hizmetler Dairesi Şefi General Sommervell'in raporundan hareketle Amerikan ordusu ile ilgili tafsilatlı bilgiler verilmiştir. Haberin İtalya'daki tifüs salgını ile ilgili kısmında 1944 yılı Aralık ayında Napoli'de ortaya çıkan 1475 tifüs vakası ile mücadele için kullanılan D.D.T. pudrasının oldukça etkili olduğu bilgisi aktarılmıştır (C.G., 26.02.1945:2).

26 Mart 1945 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Hollanda'da Açlık* başlıklı haberde ülkenin Alman işgali altında bulunan kısmında İsveç ve İsviçre'den gönderilen yardımlara rağmen yeterli olmadığı buralarda ciddi bir açlık sorunu çekildiği, verem, tifüs ve difteri nedeniyle ölümlerin de ciddi boyutlara ulaştığı bildirilmiştir (C.G., 26.03.1945:3).

1.2.2. Türkiye'de Salgın Haberleri

Türkiye'nin çeşitli illerinde çıkan tifüs vakalarının derlendiği bu bölümde İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ülkenin ekonomik ve sosyal durumunun ne kadar kötüye gittiği de aslında görülmektedir.

25 Aralık 1941 tarihli gazetede *Son Haberler* bölümünde *İzmir'de Tifüs Vakaları* başlıklı haberde mekteplerde birkaç tifüs vakası ile karşılaşıldığı, tedbirlerin alındığı ve okulların eğitime devam edeceği bildirilmiştir (C.G., 25.12.1941:3).

Yine 2 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Yurtta Tifüs Vakaları Azalıyor* başlıklı bir habere daha yer verilmiştir. Haziran ayının ikinci yarısında tespit edilen toplan tifüs vakası sayısı 387 olarak verilmiştir. Bunların 126'sı İstanbul'da olup diğerleri ülke genelinde dağınık bir haldedir. Haziran

ayında tüm yurttan toplam 785 vaka tespit edilmiş ve bu rakam bir önceki aya göre 150 eksiktir (02.07.1943:3).

2 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Son Haberler* sütununda *Yurtta Tifüs Vakaları* başlıklı haberde Temmuz ayının ikinci yarısında bütün yurttan toplam 133 vaka tespit edildiği bunların 49'unun İstanbul'da olduğu diğerlerinin dağınık bir şekilde tüm yurttan olduğu bildirilmiştir. Temmuz ayı genel tifüs vakası ise 339 olarak tespit edilmiştir (C.G., 02.08.1943:3).

17 Ekim 1943 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Lekeli Humma Vakaları Azaldı* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde Ekim ayının ilk on beş gününde ülke genelinde toplam 30 vakanın görüldüğü, son aylarda vaka sayısının azalmasına rağmen Sıhhat Vekaleti tarafından mücadelenin gevşetilmeden takip edildiği yazılmıştır (C.G., 17.10.1943:3).

21 Ekim 1943 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Adana'da Beş Tifüs Vakası Görüldü* başlıklı haberde Adana'da 5 tifüs vakası tespit edildiği, Kadirli kazasında bir köyde de uyuz hastalığı görüldüğü ve buraya ilaç ve doktora gönderildiği bildirilmiştir (C.G., 21.10.1943:3).

14 Kasım 1943 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Bursa'da Yeni Tifüs Vakaları* başlıklı bir habere yer verilmiş ve Bursa Sıhhat Müdürü Dr. Ali Kemal Sargut'un şehirde toplam altı vaka tespit edildiği, bunların dördünün iyileştiği ve diğer ikisinin hastanede tedavisinin devam ettiği bildirilmiştir (C.G., 14.11.1943:3).

2 Ocak 1944 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Yozgat, Elazığ ve Isparta'da Tifüs* başlıklı haberde gereken önlemlerin alınmadığı, halkın ihmali ve alakasızlığı yüzünden Yozgat, Elazığ ve Isparta'da vakaların çıktığı ve vilayetler tarafından buralarda gereken önlemlerin alındığı bildirilmiştir (C.G., 02.01.1944:1).

8 Ocak 1944 tarihli gazetenin baş sayfasında *Sıhhat Vekilinin Beyanâtı* başlıklı bir haber verilmiştir. Habere göre Anadolu Ajansı'na beyanatta bulunan Sıhhat Vekili Dr. Hulusi Alataş tifüsün tamamıyla sönmediğini ve halkın hükümete yardım etmesi gerektiğini söylemiştir. Haberin devamında Aralık ayında 123 olan vaka sayısının bir önceki aya göre 38 kişi arttığını ve hastalığın yine artış eğiliminde olduğunu, bundan dolayı çıkarılan tebliğlere uygun olarak halkın da hükümete destek vermesi gerektiği üzerinde durmuştur (C.G., 08.01.1944:1 ve 3).

3 Nisan 1945 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Yurtta Tifüs Vakaları* başlıklı haberde Mart ayı içinde tüm yurttan 411 tifüs vakası görüldüğü bildirilmiştir. Vakalar Balıkesir'de 11, Bolu'da 16, Ankara'da 53, Erzurum'da 53, Gümüşhane'de 64, İzmir'de 13, Maraş'ta 19 ve Zonguldak'ta 24 şeklinde tüm yurttan dağınık bir şekildedir (C.G., 03.04.1945:3).

1.2.3. İstanbul'da Salgın Haberleri

Literatür taramalarında İkinci Dünya Savaşı döneminde İstanbul'da Tifüs Hastalığı ile ilgili üç çalışma ile karşılaşmıştır. Arslan³ (2011), Bakar (2014) ve Özer'in (2015) çalışmalarında Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nin ve dönemin basınında yer alan birçok gazetenin kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu çalışma İstanbul'da tifüs üzerine yoğunlaşmadığından İstanbul'daki tifüs mücadelesi ve vaka sayıları verilerek bu bölümde genel bilgiler verilecektir. Cumhuriyet Gazetesi'nin İstanbul şehrindeki tifüs hastalığı ile ilgili bölümlerinde 1 Eylül 1939 ile 2 Eylül 1945 tarihleri arasında 50 haber tespit edilmiştir. Haberler genel olarak *Şehir İşleri*, *Şehir Haberleri*, *Sıhhat Vukuatı* gibi sütunlarda bulunmaktadır. Haberler ağırlıklı olarak bazen dört bazen yedi sayfa olan gazetenin ikinci sayfasından verilmektedir. Aşağıda birkaç örnek verilen gazete haberlerinde özellikle 1943 yılında gazetenin ulaşılabilen nüshalarının hemen hemen her gününde tifüs konusu ile ilgili bir habere ulaşılmıştır. Ancak gazetenin 1 Ocak ve 30 Haziran 1943 tarihleri arasındaki nüshalarına ulaşamamıştır. Bu tarihlerdeki vaka sayılarının yüksek seyrettiği ve İstanbul'da epidemik tifüs mücadelesinin verildiği ise malumdur (Arslan, 2011; Bakar, 2014; Özer, 2015).

İstanbul'da tifüs vakaları ile ilgili haberler aşağıda verilmiştir. 29 Ocak 1940 tarihli gazetede *Şehrimizde Tifüs Vakaları* başlıklı bir habere yer verilmiştir. İstanbul Sıhhiye Müdürü Ali Rıza Bey, Yakacık köyünde iki kişinin tifüs olduğu ve bunların tedavisinin yapılarak köyde de kapsamlı bir temizlik yapıldığına dair açıklamalar yapmıştır. Bundan birkaç gün önce de Beşiktaş'ta ikamet edip, Eyüb'de çalışan birinin hasta olduğu bilgisinin kendilerine ulaştığını bildirmiştir. Bundan sonra bekarların toplu olarak yaşadığı yerlerde, otellerde, kahvehanelerde gereken tedbirin alındığı ve bitli olup olmadığının araştırıldığı söylenmiştir. Ayrıca tespit edilen bitlilerin eşyalarının ütülendiği ve belediye hamamında ücretsiz yıkandıkları bildirilmiştir (C. 29.01.1940:3).

6 Şubat 1940 tarihli gazetede *Şehir İşleri* sütununda *Temizliğe İtina Ediliyor* başlıklı haberde Eminönü Kaymakamlığı'nın pis gördüğü 30 kişiyi hamamda yıkattığı ve belediyenin Kasımpaşa ve Balat'ta iki hamamda da günlük kırkar kişinin yıkanacağı bildirilmiştir. Ayrıca temizlenen otobüslerde şoför ve muavinlerin uyumamaları konusunda da uyarılar verilmiştir (C.G. , 06.02.1940:6).

23 Ocak 1942 tarihli gazetenin *Kış Şiddetlendi* başlığı altında *Şehirde Hastalık Vakaları* alt başlığında kışın artmasıyla mevsim hastalıklarında artış olduğu, ancak kara humma (tifo) ve lekeli humma hastalıklarında belirgin bir azalmanın olduğu bilgisi verilmiştir. Sadece yabancılarla teması olanların hastalığa maruz kaldığı ve bu sayının da 7-8 kişiyi geçmediği bildirilmiştir (C.G. 23.01.1942:1).

1 Temmuz 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasından verilen *Tifüs Hastalığı* başlıklı haberin detayında bir gün önce İstanbul'da 12 tifüs vakasının tespit edildiği bildirilmiştir. Özellikle fakir halkın ve bekar odalarının olduğu Süleymaniye, Kasımpaşa, Unkapanı, Eminönü ve Tahtakale semtlerinde

³ Yazarın eserini yayınladığı sırada soyadı Cihangiroğlu'dur, kaynaklar arasında Cihangiroğlu olarak verilmiştir.

temizlik teftişlerinin başlandığı ifade edilmiştir. Belediye şehirdeki işsiz güçsüzleri Süleymaniye Medresesini düzenleyerek burada misafir edecek, buraya emniyet vasıtasıyla toplatılanların polis memurları nezaretinde yakında bulunan Dökmeciler hamamına götürülüp yıkattırılması ve kıyafetlerinin de hamam önüne kurulan etüv makinesinde tephir edildikten sonra medresede konaklatılacağı bildirilmiştir (C.G., 01.07.1943: 1 ve 3).

3 Temmuz 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Dün Gene 9 Tifüs Vakası Görüldü* başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde İstanbul'da tifüs vakalarının arttığı konuyla ilgili yeni bir hastaneye ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar'ın şehirde tifüsle mücadele konusunda yeni tedbirlere başvurulacağı, işsiz, güçsüz olanlardan çalışabilecek olanların Kartal'da açılan Çimento fabrikasına gönderileceği, çalışamayacak durumda ve yaşlı olanların ise kendi memleketlerine gönderileceği yazılmıştır. Ayrıca Ziraat Vekaletinin açacağı çiftliklerde 17 yaşından yukarı olanların amele olarak gönderilmek suretiyle şehirde başıboş dolaşmasının önlenebileceği ifade edilmiştir. Sıhhat Müdürlüğünün tespiti ile 50.000 kadar çingene ile 6.000 kadar meyve işlerinde çalışan amelelerin de şehrin sıhhi koşullarını bozduğu bu nedenle bunların bulundukları yerlerin de daha sıkı bir kontrol ile temizlettirileceğini bildirmiştir. Şehirde 12 yaşından küçük serseri dolaşan çocukların durumuyla ilgili bir komisyon kurulduğu ve sorunun çözümü için bir rapor hazırlanacağı da bildirilmiştir (C. G., 03.07.1943:1 ve 3).

5 Temmuz 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasında *5 Tifüs Vakası Daha* başlıklı habere yeni çıkan genelgeye göre bütün hekimlerin tifüs vakalarını bildirmeye mecbur tutulmasının hastalıkla mücadelede önemli bir hizmet edeceği açıklanmıştır. İstanbul'da yapılan taramalar neticesinde 5 yeni tifüs vakası tespit edilmiş, 22 evin eşyası tephirhaneye gönderilmiş ve 1950 kişi de yıkanmak üzere hamamlara gönderilmiştir (C.G., 05.07.1943:1).

6 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Dün 2 Tifüs Vakası Görüldü* başlıklı habere bir gün önce tespit edilen 2 tifüs vakasının yanı sıra şehirdeki kapsamlı taramaların neticeleri de paylaşılmıştır. Taramalar sonucunda 403 evin eşyasının etüvlerde temizletildiği, 22.297 erkek, 11.360 kadın toplam 33.657 kişinin yıkanmak üzere hamamlara sevk edildiği bildirilmiştir (C.G., 06.07.1943:2).

8 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni Tifüs Vakaları* başlıklı habere bir önceki gün 5 yeni vakanın tespit edildiği, tifüs mücadele ekiplerine yeni hekim ve sıhhat memurlarına ihtiyaç duyulduğu için başvurulduğu ve şehirde 2.270 kişinin daha hamamlara sevk edildiği bildirilmiştir (C.G., 08.07.1943:2).

9 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüsle Mücadele Daha Şiddetlendirilecek* başlıklı habere bir önceki gün 4 yeni vakanın tespit edildiği, İstanbul Sıhhat Müdürü Suayb Barım'ın Süleymaniye medreselerinde toplatılarak memleketine gönderilecek işsizleri kontrol

ettiği ve şehirde yeni sıhhat ekipleri ile mücadele bölgeleri tespit edildiği bilgisi verilmiştir (09.07.1943:2).

16 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüse Karşı Yeni Tedbirler* başlıklı haberde bir önceki gün İstanbul'da iki yeni vakanın tespit edildiği bildirilmiştir. Kış gelmeden İstanbul'da iki hastanenin tifüsle mücadele için hazırlanmasına başlanmış, ziyaretçi hemşireler ile küçük sıhhat memurları da taramalara dahil edilmiştir. Hastanelerde ziyaretçi kabulü de yasaklandığı bildirilmiştir (C.G., 16.07.1942:2).

17 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni Tifüs Vakaları* başlıklı haberde bir önceki gün şehirde 3 tifüs vakasının tespit edildiği, Sıhhat Müdürlüğünde Müsteşar Asım Arar nezaretinde İstanbul hastanelerinin başhekimleri ile bir toplantı düzenlenmiş ve tifüsle mücadele konusunda musab hastaların tecridi, hastalığın ihbarının önemi üzerinde durulmuştur. Zabitanın yaptığı taramalarda 438 erkek, 725 kadın ve çocuk toplam 1163 kişinin hamamlara gönderilerek yıkattırıldığı bildirilmiştir (C.G., 17.07.1943:2).

21 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Dün Gene Dört Tifüs Vakası Görüldü* başlıklı haberde iki önceki gün hiç hasta olmadığı ancak bir önceki gün 4 vakanın tespit edildiği bildirilmiştir. Demiryolları yolcu sayılarındaki artıştan dolayı üstü başı pis olanları ayrı vagonlara koyarak tecrit etmeye çalışmakta ve vagonların yolcuların inmesinden sonra dezenfekte ettiklerini ifade etmişlerdir. Tifüs mücadelesinin uygulanması ile ilgili müfettişlerin kontrollerini aksatmadan yerine getirdikleri de bildirilmiştir (C.G., 21.07.1943:2).

22 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Mücadelesi* başlıklı haberde bir önceki gün 3 tifüs vakasının tespit edildiği, taramalar sonunda 498'i kadın, 584'ü erkek olmak üzere 1082 kişinin hamamlara sevk edildiği ve 7 evin eşyasının da tephirhaneye gönderildiği bilgisi verilmiştir.(C.G., 22.07.1943:2).

23 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Mücadelesi* başlıklı haberde bir önceki gün 2 tifüs vakasının tespit edildiği bildirilmiştir. Hastalığın Haliç çevresinde Karagümrük, Süleymaniye, Galata semtlerinde görüldüğü burada halkın işçi ve fakir olduğu bu nedenle temizliğin istenildiği gibi tesis edilemediği bildirilmiştir. Sıhhat müdürlüğünün temizlikle ilgili cezai kararları uygulamaya geçeceği de eklenmiştir (C.G., 23.07.1943:2).

24 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Dün 10 Tifüs Vakası Oldu* başlıklı haberde vakaların hepsinin yeni vaka olmadığı eski vakalarla birlikte bu sayıya ulaşıldığı ve hastalığın özellikle 16 yaş altı sokaklarda dolaşan ve köprü altlarında, metruk binalarda yatan serseri çocuklardan kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Zabitanın yaptığı çalışmalar sonucunda 1115 kişi yıkanmak için hamamlara, 24 evin eşyası da dezenfeksiyon için tephirhaneye gönderilmiştir. İstanbul Vilayetine hastalığın yayılmasını önlemek adına aldığı kararda gazetede ilan edilmiştir. Vilayetin aldığı tedbir ateşli hastaların toplu taşıma araçları olan otobüs, araba, taksi ve tramvay gibi araçlara alınması yasaklanmış, ancak

hastasını hastaneye taşımak isteyenler ile otel, han, pansiyon gibi yerlerde kalan ve ateşli hastalığı olanlar için hasta taşıma araçları tahsis edileceği ve hastaların hastanelere ücretsiz taşınacağı bu hizmet için de valiliğin aranması gerektiği bildirilmiştir (C. G., 24.07.1943:3).

29 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Vakaları* başlıklı haberde bir önceki gün şehirde yeni 7 tifüs vakasının tespit edildiği, şehre giriş çıkış yerleri olan vapur iskeleleri ile tren garında sıkı denetimle salgının kontrol altına alınabileceği açıklanmıştır. Ayrıca şehirde başıboş dolaşan kişilerin de toplatılmaya devam ettiği ifade edilmiştir (C.G., 29.07.1943:2).

30 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüsle Mücadele* başlıklı haberde bir önceki gün şehirde bir tifüs vakası olduğu bildirilmiştir. Emniyet Altıncı şubenin şehirde bulunan serseri çocukları toplamaya devam ettiği ifade edilmiştir (C.G., 30.07.1943:2).

3 Ağustos 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *5 Tifüs Vakası* başlıklı haberde son iki günde şehirde yeniden 5 vakanın tespit edildiği bildirilmiştir. Vapur iskelesi ve tren garında kontrollerin sıkılaştırıldığı bildirilmiştir (C.G., 03.08.1943:2).

10 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *İki Gündür Tifüs Vakası Görülmedi* başlıklı haberde tifüs vakası olmamasına rağmen sıhhat mücadele ekiplerinin temizlikle ilgili sıkı takiplerinin devam ettiği bildirilmiştir (C.G. 10.08.1943:2).

11 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni İki Tifüs Vakası* başlıklı haberde iki gün aradan sonra tekrar iki vakanın çıktığı ve hastaların tecrit edildiği bildirilmiştir. Sıhhat Müdürü Dr. Şuayb Barım'ın çeşitli yerlerde teftişler yaptığı ve mücadelenin seyrini denetlediği ifade edilmiştir (C.G., 11.08.1943:2).

19 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni Tifüs Vakaları* başlıklı haberde bir önceki gün şehirde 4 yeni vakanın tespit edildiği, Belediye Sıhhat Müdürlüğünün kış süresince fakirlerin çamaşırlarının parasız yıkattırılması ve sabun verilmesi konusunda kararlar hazırladığı bildirilmiştir (C.G., 19.08.1943:2).

20 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *3 Tifüs Vakası* başlığı ile verilen haberde bir önceki gün şehirde 3 yeni vakanın tespit edildiği bildirilmiştir (C.G., 20.08.1943:2).

21 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Sıhhiye Vekili Tetkik Seyahatine Çıkıyor* başlıklı haberde Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Alataş'ın Bursa, Bandırma, Balıkesir havalisinde bir tetkik gezisi yaptıktan sonra İzmir'e geçeceği, kış gelmeden tifüsle mücadele konusunda belediye ve sıhhat müdürlüklerinin müştereken yaptıkları tedbirlerin yerinde incelenmesi ve hastalığın engellenmesi için çalışılacağı ifade edilmiştir. Gerekirse şehirler arası seyahatin de engellenebileceği bildirilmektedir. Bir önceki gün tifüs vakası tespit edilmediği de bildirilmiştir (C.G., 21.08.1943:2).

25 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *İki Tifüs Vakası* başlığı ile verilen haberde bir önceki gün şehirde 2 yeni vakanın tespit edildiği bildirilmiştir (C.G., 25.08.1943:2).

26 Ağustos 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs ve Halk Hamamları* başlığı ile verilen haberde bir önceki gün şehirde ⁸iki tifüs vakasının tespit edildiği bildirilmiştir. Haberin detayında Belediye Sıhhat Müdürlüğünün Fatih'te Çinili; Galata'da Kılıçlı ve Yamalı; Üsküdar'da İmrahor hamamlarını ücretsiz olarak halka açtığı ve isteyenlere sabun da verileceği bildirilmiştir. Balat ve Kasımpaşa halk hamamlarının tamir edildiği ve tamirat sonrası açılacağı ifade edilmiştir. Bunun dışında Belediye'nin Balıklı Rum Hastanesinin yıkanma yerlerini de halka açmak için kiralamıştır. Ayrıca bazı medreselerin de fakir halkın çamaşırlarını yıkayabileceği şekilde tanzim edildiği ifade edilmiştir (C.G., 26.08.1943:2).

29 Ağustos 1943 tarihli gazete *Şehir Haberleri* sütununda *Dün Tifüs Görülmedi* başlıklı haberde bir önceki gün şehirde tifüs vakası görülmediği bildirilmiştir (C.G., 29.08.1943:2).

1 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *3 Tifüs Vakası* başlığı ile verilen haberde bir önceki gün şehirde 3 yeni vakanın tespit edildiği bildirilmiştir (C.G., 01.09.1943:2).

11 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *7 Günden Beri Tifüs Vakası Görülmedi* başlıklı haberde son bir hafta içinde tifüs vakası tespit edilmediği bildirilmiştir. Sıhhiye Müdürlüğü bulaşıcı hastalıklarla ilgili bir rapor hazırlamış ve alınan tedbirlerin olumlu sonuç verdiği kış aylarında tifüs hastalığının artmasının önlenmesi için çalışmaların sıklaştırılacağı ifade edilmiştir (C.G., 11.09.1943:2).

16 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni Bir Tifüs Vakası* başlığı ile verilen haberde bir önceki gün yeni bir vakanın tespit edildiği bildirilmiştir (C.G., 16.09.1943:2).

24 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Son Haberler* sütununda *Bitlilerin Temizlenmesi* başlıklı haberde İstanbul'da bitlilerin hamamlara sevkini yapan memurların ücretinin kesilmesi nedeniyle bitlilerin hamamlara bir süredir sevk edilemediği bildirilmiştir (C.G., 24.09.1943:3).

26 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Sıhhat Vekilinin Tetkikleri* başlığı ile verilen haberde Vekil Dr. Hulusi Alataş'ın İstanbul'a geldiği, Valilikteki toplantısından sonra Sıhhat müdür vekili Nazif ile dispanserleri ve Cezaevini ziyaret ettiği ve temizlikle ilgili yapılanlardan memnuniyetini bildirmiştir. Teftişlerini bir süre daha devam ettireceği de bildirilmiştir (C.G., 26.09.1943:3).

7 Ekim 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Azalıyor* başlığı ile verilen haberde tifüs hastalığının son günlerde azalma eğilimi göstermesine rağmen mücadele tedbirlerinin aynı şekilde devam edileceği bildirilmiştir. Belediyenin hamamlarda halkı ücretsiz yıkatma ve mücadele ekiplerinin ödemeleri için bütçesine koyduğu 24 bin liralık tahsisatı bitmiş ancak buraya yeniden bir bütçe konulmuştur. Kış aylarında insanların eğlence yeri olan sinemalarda seans arası salonların dezenfekte edileceği, okullarda da sık sık temizlik kontrollerinin devam edeceği bildirilmiştir (C.G., 07.10.1943:2).

14 Ekim 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüs Vukuatı* başlıklı haberde son 15 gündür tifüs vakası olmadığı ancak son iki günde Sıhhat Müdürlüğüne gelen iki vakanın olduğu ve şüphe üzerine hastaların müşahede altına alındığı bildirilmiştir. Konuyla ilgili olarak mücadele ekiplerinin çalışmalarının devam ettirildiği de ifade edilmiştir (C.G., 14.10.1943:2).

23 Ekim 1943 tarihli gazetede *Şehirden Haberler* sütununda *22 Gündür Tifüs Görülmedi* başlığı ile verilen haberde şehirde son 22 günde tifüs vakasının görülmediği bildirilmiştir (C.G., 23.10.1943:3).

24 Kasım 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Şehrimizde Çiçek ve Tifüs Vakaları* başlıklı haberde şehirde son günlerde ortaya çıkan çiçek hastalığının dışarıdan gelen çingeneler vasıtasıyla geldiğini ve aşılınmamış olanların tespit edilerek aşılacağı bildirilmiştir. Tifüs vakası çıkmamakla beraber mücadele ekipleri çalışmalarına devam etmektedirler (C.G., 24.11.1943:2).

2 Nisan 1944 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Bir Tifüs Vakası* başlıklı haberde bir önceki gün bir vakanın tespit edilerek hastaneye kaldırıldığı ve yaşadığı yerin de dezenfekte edildiği bildirilmiştir (C.G., 02.04.1944:2).

25 Nisan 1944 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Yeni Bir Çiçek Vakası Görüldü* başlıklı haberde çiçek ve tifüs hastalığının hariçten gelen çingeneler vasıtasıyla nakledildiği bu nedenle yaşadıkları yerlerde sıkı tedbirlere başvurulduğu ve bunların zorunlu aşılatılacağı bildirilmiştir (C.G., 25.04.1944:2).

24 Şubat 1945 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Bir İki Satırla* başlıklı haberde tifüs hastalığı için en tehlikeli ay olarak kabul edilen Şubat ayında aybaşından beri 17 hasta tespit edildiği bildirilmiştir (C.G., 24.02.1945:2).

2 Mart 1945 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Bir İki Satırla* başlığı altında İstanbul'da Şubat ayı boyunca toplam 20 tifüs vakası olduğu, tifüs salgınında azalma olduğu ancak tedbirlerin devam edildiği bildirilmiştir (C.G., 02.03.1945:2).

1.3. Tifüse Karşı verilen Mücadele ile İlgili Haberler

Haberlerin tamamı incelendiğinde haberlerin büyük bölümünün vaka sayısı ile ilgili olduğu görülmekle birlikte aslında her haberin detayına bakılınca bir yandan da tifüse karşı verilen mücadeleden de bahsedildiği görülmektedir. Tifüse karşı verilen mücadeleyi birkaç bölüme ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki aşı ile ilgili çalışmalar, aşı bulunması, üretilmesi ve aşılama; ikincisi hastalığın bildirimi zorunlu bir hastalık olarak kabul edilmesi; üçüncüsü seyyar ekipler kurularak halkın taranması, taranma sonunda bitlilerin yıkattırılması, bit bulunan evlerin eşyalarının dezenfekte ettirilmesi şeklinde sayılabilir. Tifüs mücadelesi ile ilgili bu sıralamaya göre haberlerden örnekler aşağıda verilmiştir.

1.3.1 Aşı ile İlgili Çalışmalar

Gazetenin aşı bulunması, üretilmesi ve dağıtılması ile ilgili haberleri de verdiği görülmektedir. Aşı çalışmaları ile ilgili haberler aşağıdadır. 23 Eylül 1939 tarihli gazetede *Yeni Tifüs Aşısı* başlıklı haberde Tunus'taki Pastör Enstitüsü'nde bulunan yeni aşı ile ilgili tetkikler yapmak için Ankara Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nden Dr. Ali Mustafa Menteşeoğlu'nun buraya gönderileceği haberi verilmiştir (C.G., 23.09.1939:5).

29 Temmuz 1940'ta *Sıhhat İşleri* başlıklı bir haberde bulaşıcı hastalıklar bilhassa lekeli humma gibi bulaşıcı hastalıklarla ilgili Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti'nin mahalli idarelere, hastalıklarla mücadele konusunda yeterli ve kuvvetli tedbir alınmadığı ve bu hususu yerine getirmeyen ilgili memurların derhal cezalandırılacağını bildirdiği yazılmıştır (C.G., 29.07.1940: 2).

11 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüsle Savaş Genişliyor* başlıklı haberde şehirde yeni 8 vaka tespit edildiği bildirilmiştir. Belediyenin Balat hamamını ücretsiz olarak halkın yıkanmasına tahsis edeceği ve hamamlar için 7500 ton kömür istenildiği ancak bunun sadece 3500 tonunun verileceği bildirilmiştir. Beyoğlu tephirhanesi de tifüslüler için tahsis edilmiştir. Ayrıca Alman hükümeti 2000 santimetre küp ve İtalyan hükümeti de 2000 kişilik yeniden aşı göndermiştir (C.G., 11.07.1943:2).

5 Mart 1944 tarihli gazetede *Son Haberler* sütununda *Tifüs Aşısı Piyasaya Çıkarıldı* başlıklı haberde Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha müessesesinde üretilen tifüs aşılarının İstanbul Kızılay deposu vasıtasıyla eczanelere dağıtıldığı bildirilmiştir (C.G., 05.03.1944:3).

7 Mart 1944 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Halka Tifüs Aşısı Satışı Başlıyor* başlıklı haberde Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesinin ürettiği aşılarından 2000 kişilik miktarının İstanbul Kızılay deposundan belirlenen 40 eczaneye dağıtılacağı ve satış fiyatının 75 kuruştan olacağı bilgisi verilmiştir (C.G., 07.03.1944:2).

19 Nisan 1944 tarihli gazetede *Kızılay Satış Deposundan* şeklinde başlayan bir ilanda tifüs aşısı satışının başladığı ve fiyatının 75 kuruş olduğu ilan edilmiştir (C.G., 19.04.1944:5).

1.3.2. Tifüsle Mücadelede Kanuni Uygulamalar

4 Temmuz 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasından verilen haber *Yeni Tifüs Vakaları* başlığıyla verilen haberde Sıhhiye Vekâletinin neşrettiği tebliğden bahsedilmiştir⁴. Ardından detaylar kısmında ise

⁴ C.G., 4 Temmuz 1943, s.6'da *Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti* tarafından neşredilen *tebliğ*; Bütün hastalıklarda olduğu gibi lekeli humma mücadelesinde de muvaffakiyetin en mühim amili hastaların vaktile haber alınmasıdır. Bu itibarla: 1- Tabibler tesadüf ettikleri veya öğrendikleri lekeli humma vakalarını muhtemel bulaşma yollarını da göstermek üzere derakap ve en kısa bir zaman zarfında alakadar sıhhat makamlarına bildirecekler ve bu haber verme için kan muayenesi neticesini beklemeyeceklerdir. 2- Şüpheli vakaların da haber verilmesi kanunen mecburi olduğundan yüksek ateşi üç gün devam eden şüpheli hastalıkların da hemen bildirilmesi icab eder. 3- Umumi hıfzıssıhha kanununun (61) inci maddesi mucibince hastalıkları haber vermekle mükellef olan mekteb, fabrika, imalathane, hayır müesseseleri, ticarethane ve mağaza, otel, pansiyon, han, hamam, hapishane sahip veya müstecirleri ve müdürleri apartman kapıcıları bulundukları mahallerde ve köy ihtiyar heyetleri köylerinde zuhur eden vak'aları ve eczacılar, diş tabipleri ve ebeler, hastabakıcılar, ölü tabutlayan ve

bir gün önce şehirde yeni 6 tifüs vakasının olduğunu ve bununla ilgili olarak da Belediye'nin Yedikule'deki hamamın bu hastalığa tahsisine çalıştığı bilgisi verilmiştir. Aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın bir etkisinden de bahsedilen haberde şehirde 178 hamam olduğu ancak bunlardan sadece 70'inin faaliyette olduğuna değinilmiştir. Hamamların çalışmama nedeni olarak da kömür bulunamaması sebep olarak gösterilmiştir. Belediyenin kış mevsiminde artan tifüs vakaları için en azından bu çalışmaya devam eden hamamlardan istifade etmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (C.G. 04.07.1943:3).

9 Eylül 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Mekteplerde Tedrisata Niçin Erken Başlanıyor?* başlıklı haberde eğitimin bir önceki yıla göre 17 gün erken olarak 13 Eylül'de başlatılacağı bunun nedeninin ise kış aylarında tifüs vakalarının artması ve havaların çok soğuk olması durumunda okulların tatil edilmesi ihtimali nedeniyle tedbir olarak yapıldığı açıklanmıştır (C.G., 09.09.1943:2).

1.3.3. Tifüs Mücadelesi ile İlgili Temizlik Taramaları

Genellikle İstanbul'daki tifüs ile ilgili taramaların yoğun olduğu görülmekle birlikte gazetede tifüsle mücadele konusunda ülke genelinde yapılan çalışmalardan da bahsedilmiştir. Aşağıda buna dair haberlere yer verilmiştir. 31 Ocak 1940 tarihli gazetede baş sayfada başlayan *Temizlik Seferberliği* başlıklı haberde İstanbul'da tespit edilen 4-5 tifüs vakası sonrası valilik, belediye ve sıhhat müdürlüğünün konuyla ilgili tedbirler aldığı, kalabalık ve toplu olarak insanların bulunduğu yerlerin kontrol edildiği, Eminönü dolayında bit bulunan evlerden 30.000 parça eşyanın tephirhaneye gönderilerek etüvden geçirildiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca haberin detayında *Valinin Sözleri* alt başlığı ile şehrin vali ve belediye reisi olan Lütfü Kırdar'ın açıklamalarına yer verilmiştir. Vali İstanbul'da birkaç tifüs vakası olduğunu bunun şehre gelip gidenlerin çok olmasından dolayı normal olduğunu ve valilik ve belediye olarak gereken temizliklerin yapıldığını bildirilmiştir (C.G., 31.01.1940:1 ve 5).

1 Şubat 1940 tarihli gazetede *Şehir ve Memleket Haberleri* sütununda *Tifüse Karşı Bütün Umumi Yerler Dezenfekte Edilecek* şeklinde verilen haberde Ocak ayında toplam 9 vakanın tespit edildiği bunlardan birinin öldüğü ve birinin de hayati tehlikeyi henüz atlatamadığı bilgisi verilmiştir. Çıkan vakalar nedeniyle İstanbul'da sinemaların ve mekteplerin dezenfekte edilmesi emri verilmiştir. Şehirde belediyenin ucuz hamam ya da ücretsiz yıkanılabilir hamamlar tahsis ettirdiği insanların buralara gitmeleri tavsiye edilmektedir. Maarif müdürlüğü tarafından mekteplere tamim gönderildiği ve bit taraması yaptırılması istendiği, bitli öğrencilerin tespiti durumunda öğrencilerin okuldan uzaklaştırılması gerektiği bildirilmiştir (C. G., 01.02.1940:2).

8 Şubat ve 16 Şubat 1940 tarihli gazetelerde *Sıhhat İşleri* başlığı altında *Tifüs Mücadelesi* konusu işlenmiş ve Eminönü ve Beyoğlu bölgesindeki tifüs mücadele ekiplerinin sayısının artırıldığı,

bekar odalarının taramasının yapıldığı, bitli olanların belediye tarafından kiralanan hamamlarda ücretsiz bir şekilde yıkattırıldığı ve bitli kıyafetlerin de tephirhaneye götürülmesi işinin yine belediyenin tahsis ettiği bir kamyon ile götürüldüğü bildirilmiştir. Tifüs vakası çıkmamakla birlikte 8 Şubat'ta bir adet tifo vakası çıkmıştır (C.G., 08.02.1940:2; 16.02.1940:6).

2 Temmuz 1943 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Dün Vali Ankara'dan Geldi* başlığı ile verilen haberde Vali Dr. Lütfi Kırdar'ın kıştan evvel tifüsün önlenmesine çalışılacağını söylediği yazılmıştır. Ankara'da Sıhhat Vekaleti ile görüşen vali şehirde çıkan tifüs vakaları ile ilgili önlemlerin artırılacağını ve özellikle taşradan şehre gelen işsiz güçsüzlerin bir gün önceki haberde de verildiği gibi toplatılarak hamamlarda yıkatılacağını tekrarlamıştır. Bir günlük çalışma sonunda 25 işsiz, güçsüz kişi Süleymaniye Medresesi'ne gönderilmiştir. Şehirde son bir günde 4 yeni tifüs vakası çıkmıştır (C.G., 02.07.1943:2).

24 13 Temmuz 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Tifüsle Mücadele Böyle Olur!* başlıklı haberde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. Hulusi Alataş'ın İstanbul'da yaptığı temizlik tetkikinden bahsedilmiştir. Sıhhat Vekili öncelikle valilikte bir toplantı düzenlemiş ardından da temizlik ve tifüslü hastaların tedavisi için ayrılan hastanelerde yerinde incelemeler yapmıştır. Şehirde bazı oteller ve fabrikaları da gezen vekil çalışmaların daha sıkı bir şekilde devam ettirileceğini açıklamıştır. Haberin devamında bir önceki gün 4 yeni vakanın tespit edildiği, mücadele süresince son bir haftada 7.117 erkek, 4.589 kadın olmak üzere toplam 11.706 kişinin hamama sevk edildiği, 87 evde bit bulunarak burada dezenfeksiyon yaptırılmış ve aynı zamanda işsiz güçsüz olup sokaklarda yaşayan 139 dilenci de yakalanmıştır. Matbuat Umum Müdürlüğü de tifüs mücadelesi için günümüzde kamu spotu denilen türden bir film hazırlamıştır. Dahiliye vekaletinin yeni çıkardığı genelgeye göre tifüs mücadelesi için memleket hastanelerinin tüm teşkilatları, belediye memurları, köy muhtarları ve ihtiyar heyetleri kışa hazırlık olarak ülkenin her yerinde etüv ve buğu sandıklarını tamir ettirmek ya da temin etmekle görevlendirilmiştir. Ayrıca tifüsle mücadele konusunda her safhada görevlendirilmişlerdir (C.G., 13 Temmuz 1943: 1 ve 2).

19 Temmuz 1943 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüsle Mücadele* başlıklı haberde zabitanın yaptığı taramalar neticesinde 391 erkek ve 661 kadın olmak üzere 1052 kişinin hamamlarda yıkattırılıp kıyafetlerinin etüvden geçirildiği ve ayrıca 5 evin eşyasının da tephirhaneye gönderildiği bildirilmiştir (C.G., 19.07.1943:2).

5 Ocak 1944 tarihli gazetede *Şehir Haberleri* sütununda *Tifüse Karşı Tedbirler Alınıyor* başlıklı haberde şehirde tifüs vakası görülmemekle birlikte Adapazarı, Yozgat, Elazığ ve Isparta'da görülen vakalardan sonra Karadeniz yoluyla İstanbul'a gelen yolcuların kontrolü için ekipler çalışmaya başlamış, Adapazarı'nın yakın olması nedeniyle buradan gelen yolcular daha dikkatle tarama yapılmaya başlandığı bildirilmiştir. İstanbul genelinde bitlilerle ilgili çalışmaların iyi sonuçlar vermesi ve şehirdeki bitli sayısının azalması olmasına rağmen taramalara devam edilmektedir (C.G., 05.01.1944:2).

22 Ocak 1944 tarihli gazetede *Şehirden Haberler* sütununda *İstanbul'un Sıhhi Durumu* başlıklı haberde Vilayet Sıhhat Müdürü Dr. Şuayb Barım ile Belediye Sıhhat Müdürü Dr. Osman Said'in hastaneleri teftişe başladığı, şehirde bir yeni çiçek vakasının görüldüğü ve bu kişinin hariçten gelen biri olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca Anadolu'da birçok şehirde çiçek ve tifüs vakalarının görülmesinden dolayı sıhhat merkezlerine ve seyyar sıhhiye ekiplerine kontrollerin sıklaştırılması emri verileceği ifade edilmiştir (C.G., 22.01.1944:2).

31 Ocak 1944 tarihli gazetede *Şehirden Haberler* sütununda *Şüpheli İki Tifüs Vakası* başlıklı haberde Çatalca'nın bir köyünden ve Babıali yokuşunda bir handan bildirilen iki şüpheli tifüs vakasının tespit edildiği ve hastanede tedavisine başlandığı bildirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Vilayet Sıhhat Müdürü Dr. Şuayb Barım'ın bildirdiğine göre hastaların hastalıkları henüz tam teşhis edilmemiş olmakla beraber hastaların yaşadıkları evlere bu evde bulaşıcı hastalık var anlamına gelen sarı kağıt astırılmıştır (C.G., 31.01.1944:2).

22 Şubat 1944 tarihli gazetenin *Şehir Haberleri* sütununda *İşçilerin Çamaşır İhtiyacı* başlıklı haberde tifüs salgını nedeniyle kalabalık işyerlerinde çalışan işçilerin çamaşır ihtiyacının karşılanması için Yerli Mallar Pazarları müessesesince gereken bez bedeli karşılığında Mıntika İktisat Müdürlüğünün kontrolünde dağıtılacaktır bilgisi verilmiştir (C.G., 22.02.1944:2).

1.4. Tifüs ile İlgili Diğer Haberler

Tifüs ile ilgili çeşitli haberlere de rastlanılmıştır. Diğer kategorilere girmeyen haberlere burada yer verilmiştir. 27 Aralık 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti'nin bir toplantı davetine yer verilmiştir. 28 Aralık 1939 Perşembe günü saat 18:30'da Etıbba Odası'nda Dr. Osman Şerafettin Çelik'in "Lekeli Humma" ile ilgili bir konferans vereceği ve tüm hekimlerin davetli olduğu bilgisi verilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi (C. G.), 27. 12. 1939: 6).

2 Şubat 1940 tarihli gazetede *Sıhhat İşleri* sütununda *tifüse Karşı Tedbirlere Devam Olunuyor* başlıklı haberin detayında bir gün önce Kasımpaşa'da bir tifüs musabı ile karşılaştığı ve gereken temizlik önlemlerinin alındığı bilgisi ile birlikte toplu taşıma araçlarında otomobil ve tramvaylarda temizlik yapılması emrinin verildiği bilgisi verilmiştir (C.G., 02.02.1940:2). 3 Şubat tarihli gazetede yine *Sıhhat İşleri* sütununda *Tifüse Karşı Tedbirler* başlığı altında otobüslerin mecburi olarak temizletirildiği ve temizlenen otobüslerin üzerine "Belediyece temizlettirilmiştir" levhalarının asıldığı, otomobillerinde mecburi olarak muayenesinin yapılacağı bildirilmiştir. Yapılan sıkı takip neticesinde bir önceki gün yeni bir vakanın çıkmadığı da bildirilmiştir. Ayrıca belediyenin Balat'ta ve Kasımpaşa'da açtırmaya karar verdiği hamamların yanı sıra depo olarak kullanılan Mahmut Paşa Hamamı'nın da temizletilerek halka açılması çalışmaları başlatılmıştır (C.G., 03.02.1940:2).

18 Şubat 1940 tarihli gazetede *Hem Nalına Hem Mıhına* başlıklı sütunda *Üç Şikayet* başlıklı haberde Erzincan depreminden sonra İstanbul'a gelen felaketzedelerin nakli sırasında tifüse karşı yeterince tedbir alınmamasından şikayet eden bir okuyucunun mektubuna yer verilmiştir. I. Dünya

Savaşı yıllarında esaret dönüşünde Almanların İvangorod Kalesi'nde yaptığı etüv tertibatının ve hızlı bir şekilde kıyafetlerin temizlendiğini bildiren okuyucu İstanbul Belediyesi'nin ücretsiz hamamlarda insanları yıkamasıyla asıl sorun olan bitlerden kurtulmanın mümkün olmadığını yıkanan kişilerin kıyafetlerinin de hızlı bir şekilde temizlenerek bitlerin yok edilmesi gerektiğini yazmıştır (C.G., 18.02.1940:3).

21 Şubat 1940 tarihli gazetede *Hem Nalına Hem Mihnına* başlıklı sütunda 18 Şubat'ta yazılan şikayet ile ilgili Belediye Sıhhat Müdürü Dr. Osman Said'in bir izahatta bulunduğu, İstanbul'da tespit edilen bitli kişilerin belediye tarafından hamamlarda yıkattırıldığı, her hamamda etüv olduğu ve kişilerin kıyafetlerinin dezenfekte edilerek geri verildiğini bildirmiştir. Ayrıca belediyenin yaptığı taramalarda bit bulunan evlerin eşyalarının tephirhanede dezenfekte edildiğini söylemiştir (21.02.1940:3).

9 Nisan 1940 tarihli gazetede "*Avrupa'nın Hasta Adamı Ölmüştür*" başlıklı haberin alt başlığı *General Deeds "Hiçbir inkılab, Türkiye'deki inkılabın yaptıklarını yapamamıştır" diyor* şeklindedir. Erzincan depremi sonrası İngiliz – Türk yardım komisyonu adına Türkiye'ye gelen ve I. Dünya Savaşı öncesi 25 yıl Osmanlı Devleti'nde jandarma müfettişliği görevi yapan General Sir Wyndham Deeds'in İngiliz Daily Mail gazetesine verdiği demeci nakledilmiştir. General 1913 yılında Samsun'dan civar köylere yaptığı geziler ve Osmanlı Devleti dönemindeki yaptığı hizmetler ile yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştırmasını yaparken Türk İnkılabının başarılı olduğu ve ciddi bir değişikliğe neden olduğunu açıklamıştır. O dönemde daha çok dikkatini çeken sarı hastalıklardan kolera, tifüs ve çiçek hastalıklarıyla ilgili de gereken temizliğin yapıldığı ve hastalığın ciddi boyutlarda olmadığını bildirmiştir (C.G., 09.04.1940:5).

15 Ağustos 1941 tarihli gazetede *Düşünceler* sütununda Fazıl Ahmed Aykaç tarafından kaleme alınan *Muhtekir Nedir?* başlıklı yazıda muhtekirin tanımı yapılırken birçok sarı hastalığın adı geçirilerek bunların daha kötü bir hastalık olduğu izah edilmiştir (C.G., 15.08.1941:3). Yine Fazıl Ahmet Aykaç tarafından 15 Eylül 1941 tarihli gazetede *İhtikara Karşı Hepimiz Hükümete Yardım Etmeliyiz* başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Nasıl ki tifüs mücadelesinde hükümete yardım edilmişse muhtekirlere karşı da benzer bir mücadele verilmesi gerektiği üzerinden durmuştur (C.G., 15.09.1941:2).

15 Ağustos 1943 tarihli gazetenin ilk sayfasında *Ne Hazin ? Tifüs Salgınıyla Mücadele Böyle mi Olacak?* başlıklı haberde bir gün önce gelen bir okuyucu mektubuna yer verilmiştir. 13 Ağustos tarihinde evinde misafiri olan kayınbiraderinin yüksek ateşi nedeniyle en yakın hastaneye götürdüğü, hastalığın tifüs olabileceği söylendiği ve bu hastaların başka bir hastanede yatırılabilceği için oraya götürdüğünü ancak hastanenin kapıcısının sağır olması nedeniyle hastaneye giremedikleri için hastalarını gece boyunca iki çocuğu ve eşinin olduğu evinde bekletmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Günlerdir yapılan hazırlıklara ve çalışmalara rağmen böyle bir durum yaşadıkları için tifüsle mücadelenin yeterince etkili olmadığını da bildirmiştir (C.G., 15.08.1943:1 ve 3).

Gazetede ki Őikayet űzerine 20 Aęustos 1943 tarihli gazetesinin *Son Haberler* sűtununda *Bir Őikayetin Cevabı* baŐlıęı ile İstanbul Sıhhiye Műdűrlűęű Őikayetin yersiz olduęunu, bahsedilen hastanın o gecenin sabahında gayet saęlıklı bir Őekilde iŐinin baŐına dűndűęűnűn tespit edildięini bildirmiŐtir. Tifűslű hastalar için daha űnce gazetelerde ilan edilen telefon numarasının aranması sonucunda űcretsiz bir Őekilde hastanın evinden alınarak tedavisinin yaptırıldıęı da yine ifade edilmiŐtir(C.G., 20.08.1943:3).

22 Eylűl 1943 tarihli gazetesinin *Son Haberler* sűtununda *Tifűs İçin Yeni Bir Tedavi Usulű Bulundu* baŐlıklı Paris'ten alınan habere gűre Alimler Akademisinde Prof. Vincent tifűs tedavisi için "Serum Antityholdique" isminde yeni bir tedavi bulduęunu açıklamıŐtır. Prof. Vincent daha űnce tifűs basillerine karŐı műcadele edildięini asıl hastalıęın baŐlıca arazını taŐıyan neurotrope ve enterotrope karŐı műcadele edilmesi gerektięini keŐfetmiŐ ve bununla ilgili yapılan deneyler sonucunda yeni bir serum bulmuŐtur (C.G., 22.09.1943:3).

21 Mart 1944 tarihli gazetede İstanbul Vilayetinden daha űnce lekeli humma ve iek hastalığının ihbarı için verilen numaranın deęiŐtięine dair bir ilan *Etıbbı ve Halkın Nazarı Dikkatine* baŐlıęı ile verilmiŐtir (C.G., 21.03.1944:2).

SONUÇ

Cumhuriyet Gazetesi elektronik arŐivinde tifűs ve lekeli humma anahtar kelimeleri ile yapılan taramalar sonucunda tifűs ile ilgili 429, lekeli humma ile ilgili 59 habere ulaŐılmıŐtır. Zaman sınırlaması ile 1 Eylűl 1939 ve 2 Eylűl 1945 tarihleri arasında bulunan altı yıllık sűrete elde edilen veri ise 16 lekeli humma ve 111 tifűs olmak űzere toplam 127 haberdur. Dokűman inceleme yűntemi ile elde edilen veriler toplandıktan sonra kendi içinde kategorize edilmiŐlerdir. Sonuç itibarıyla gazete İkinci Dűnya SavaŐı yıllarında halkın eęitilmesi; dűnyada, Tűrkiye'de ve İstanbul'da tifűsle ilgili haberdar edilmesi; konuyla ilgili kanuni dűzenlemelerin duyurulması; halkın gerekli hallerde nereye baŐvurması gerektięinin duyurulması gibi konularda űstűne dűŐen gűrevi yerine getirmiŐtir.

Haberlerin bűyűk çoęunluęu her ne kadar 1943 yılına ait altı aylık bir sűrenin gazete nűshalarına ulaŐılamamıŐ olsa da 1943 yılındaki İstanbul'da yaŐanan tifűs salgınıyla ilgili olduęu gűrűlmektedir. Bu bűlűmde İstanbul űzelinde haberler verilmekle birlikte aŐlında Tűrkiye Cumhuriyeti devletinin salgın durumlarında teyakkuza geçtięi ve hastalıęı űnlemek için ciddi bir műcadeleye girdięi gűrűlmektedir. Hıfzıssıhha enstitűsű tarafından aŐının űretilip halka ulaŐtırılmasını da haberlerine alan gazete aŐı űncesinde Őehirde temizlik ile ilgili műcadelenin nasıl verildięini seyyar ekipler tarafından yapılan taramalar sonucunda birçok kiŐinin hamamlara yıkanmaya gűnderildięi, tifűslű evlerin sarı kaęıt yaŐıŐtırılarak dięer vatandaŐların uyarıldıęı, yine tifűs tespit edilen evlerde dezenfeksiyon iŐlemlerinin yapıldıęı açıklanmıŐtır.

KAYNAKLAR

Cumhuriyet Gazetesi e-arşivi

Aktaş, E. (2017). Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından Rus İşgaline Bayburt ve Çevresinde Salgın Hastalıklar, *Tarih Okulu Dergisi*, 10 (31), 173–201, doi: <https://dx.doi.org/10.14225/Joh1100>

Armaoğlu, F. (1995). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Arslan [Cihangiroğlu], A. (2011). Türkiye'de Tifüs Salgını ve Salgınla Mücadelede Bir Örnek: İstanbul 1943, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 295: 45-50.

Bakar, B. (2014). İkinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da Lekeli Humma (Tifüs) ile Mücadele, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 210: 137-178.

Bechah Y., Capo C., Mege J., Raoult D. (2008). Epidemic Typhus. *The Lancet Infectious Diseases*, 8, 417–26. doi: 10.1016/S1473-3099(08)70150-6.

Çınar, S. (2021). Türk -Yunan Nüfus Mübadelesi Sırasında Tifüs, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 68:283-314, doi: 10.46955/ankuayd.943731

Dönmez M.C., Gündoğar D., Demirci S. (2007). Deliryum: Nedenleri ve Klinik Yaklaşım. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 27: 718-724.

Emre Kaya, A.E. (2010). Cumhuriyet Gazetesinin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 38: 75-91.

Karatepe, M. (1999). *I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Tifüsle Mücadele*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Orhan, F. (2021). Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri ve Erzurum'da İlk Tifüs Aşısı Uygulamaları, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 78(3): 389 – 398. doi: 10.5505/TurkHijyen.2021.70973

Özer, S. (2015). II. Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da Tifüs, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(30):171-201.

Özer, S. (2016). I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Tifüs, *Belleten*, 80 (287): 219-260.

Sarkaya, E. (2021). *I. Dünya Savaşı'nda 3. Ordu'da Salgın Hastalıklar (Tifüs ve Kolera Örneği)*, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti (1938). *Lekeli Humma*, 54, Ankara.

Şahin Hassan, M., Yıldız, F. (2020). İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınında Tifüs Salgını, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (4):1440–1462, doi <https://dx.doi.org/1021547>

2

Utkugün, C. (2018). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Tifüsle Mücadelede Yaşanan Önemli Sorunlar ve Alınan Tedbirler, *Turkish Studies*, 13(24), 251–286, doi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14460>

5

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ulusal Basında Tifüs: Cumhuriyet Gazetesi Örneği

ORIGINALITY REPORT

8%

SIMILARITY INDEX

PRIMARY SOURCES

1	www.rumelide.com Internet	113 words — 1%
2	www.acarindex.com Internet	80 words — 1%
3	9lib.net Internet	47 words — 1%
4	www.mikrobiyolbul.org Internet	45 words — < 1%
5	app.trdizin.gov.tr Internet	41 words — < 1%
6	BAKAR, Bülent. "İkinci Dünya savaşıında İstanbulda lekeli humma (tifüs) ile mücadele", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2014. Publications	31 words — < 1%
7	dergipark.org.tr Internet	30 words — < 1%
8	web.deu.edu.tr Internet	28 words — < 1%

9	KAYA, Ayşe Elif, Emre. "Cumhuriyet gazetesi'nin kuruluşundan günümüze kısa tarihi", TUBİTAK, 2010. Publications	25 words — < 1%
10	abakus.inonu.edu.tr:8080 Internet	23 words — < 1%
11	www.canada.ca Internet	23 words — < 1%
12	jag.journalagent.com Internet	19 words — < 1%
13	acikbilim.yok.gov.tr Internet	18 words — < 1%
14	otherreferats.allbest.ru Internet	18 words — < 1%
15	avesis.cu.edu.tr Internet	17 words — < 1%
16	derstarih.com Internet	17 words — < 1%
17	www.semanticscholar.org Internet	15 words — < 1%
18	KUZGUN, Meral and GÜHER, Ebru. "AMERİKALI MİSYONERLERİN ANADOLU'DA YARDIM FAALİYETLERİ ÇERÇEVESİNDE SAĞLIK MİSYONU", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2015. Publications	14 words — < 1%
19	avesis.atauni.edu.tr Internet	14 words — < 1%

20	www.kafkas.edu.tr Internet	14 words — < 1%
21	egazete.cumhuriyet.com.tr Internet	12 words — < 1%
22	AKTAŞ, Esat. "BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLANGICINDAN RUS İŞGALİNE; ", Mustafa Alican, 2017. Publications	9 words — < 1%
23	msu.edu.tr Internet	9 words — < 1%
24	openaccess.firat.edu.tr Internet	9 words — < 1%
25	www.sobibder.org Internet	9 words — < 1%
26	dergipark.Org.Tr Internet	8 words — < 1%
27	www.multicongress.net Internet	8 words — < 1%
28	www.scribd.com Internet	8 words — < 1%
29	Cakircoban, Ismail. "İkinci Dünya Savası'Nda Türkiye'De bulasıcı hastalıklarla mücadele", Marmara Üniversitesi (Turkey) ProQuest	6 words — < 1%

EXCLUDE QUOTES OFF
EXCLUDE BIBLIOGRAPHY OFF

EXCLUDE SOURCES OFF
EXCLUDE MATCHES OFF